

Система економіко-правового забезпечення системи галузевого саморегулювання

(пояснення до схеми, яка знаходиться в кінці документа)

1. Підприємства галузі

В основі системи галузевого саморегулювання лежить потреба підприємства у виробництві стандартизованих продуктів, безпечність і якість яких посвідчена незалежним чином. Стандартизація потрібна для уніфікації використання виробленого продукту та забезпечення його сумісності з продуктами інших виробників, свідчення щодо безпечності та якості – для завоювання лояльності споживача та утримання позицій на ринку. Місця для "кустарної" продукції, виробленої без дотримання необхідних стандартів стає все менше як на світовому, так і на національному ринку. Попри те, що на локальних та малорозвинених ринках виробники "кустарної" продукції протягом певного часу можуть ще й не відчувати проблем, загалом перспектив з утримання позицій та подальшого розвитку виробництва у них немає.

Підприємства, чим далі, тим все більше, мають приділяти увагу питанням відповідності своєї продукції міжнародним стандартам безпечності і якості.

Фінансування діяльності з запровадження гармонізованих стандартів на виробництві може здійснюватися як за рахунок обігових коштів, так і за рахунок коштів розвитку – кредитів та інвестицій. В останньому випадку стандартизація і визначення відповідного бюджету стандартизації є обов'язковою умовою залучення коштів.

2. Галузеві асоціації

За умов галузевого саморегулювання діяльність із стандартизації відбувається на базі галузевих асоціацій. Саме вони акумулюють інформацію від виробників, науковців, міжнародних організацій, з інших джерел про необхідність розробки того чи іншого стандарту, організують таку розробку силами профільних фахівців і здійснюють наступну підтримку використання галузевого стандарту. Оскільки галузеві асоціації, як правило, є неприбутковими організаціями, відповідна діяльність здійснюється в рамках цільових програм стандартизації (у відповідності до відповідних положень статутів).

У разі наявності у галузевої асоціації гармонізованого стандарту підприємство може просто придбати відповідний стандарт і його наступні оновлення, ставши учасником відповідної цільової програми галузевої асоціації. У разі відсутності необхідного галузевого стандарту або відсутності його гармонізації з міжнародною практикою підприємство може стати замовником розробки такого стандарту, сплативши кошти "наперед" за купівлю необхідного стандарту. Якщо ж опрацювання стандарту потребує залучення особливо тривалого часу та залучення значних ресурсів, підприємство, якому нагально потрібний стандарт, може виступити інвестором створення відповідного стандарту як об'єкту інтелектуальної власності і надалі отримувати (повертати) кошти при продажу стандарту іншим підприємствам.

Галузеві асоціації також здійснюють організаційне забезпечення використання стандарту: проводять тренінги з питань використання стандарту (за участю спеціально навчених розробниками стандарту тренерів), організують незалежний контроль дотримання стандарту (за участю спеціально навчених розробниками стандарту аудиторів), ведуть низку публічних реєстрів (реєстр користувачів стандарту, реєстр результатів перевірок, реєстр підвищення кваліфікації тощо). Оплата тренінгів і внесення інформації до реєстру здійснюється шляхом перерахування

підприємством разового цільового внеску, оплата перевірок – шляхом сплати постійного цільового внеску на реалізацію програми галузевої асоціації з контролю за використанням стандарту.

Здійснюючи контроль за дотриманням стандарту відбувається у відповідності до чітко прописаної процедури незалежного контролю, яка прийнята вищим органом управління галузевої асоціації. Сплата коштів за участь в програмі контролю не прив'язана до факту здійснення контролю того чи іншого підприємства.

3. Оцінка відповідності

Суть системи технічного регулювання полягає у тому, що на державному рівні формується законодавчо-нормативне поле (закони України, постанови Кабінету Міністрів України, накази центральних органів виконавчої влади), яке встановлює параметри продукції, які мають дотримуватися виробниками в обов'язковому порядку (див. матеріал "Система ринкового контролю за безпечністю і якістю харчової продукції за участю саморегулювальних організацій"). Дотримання встановлених вимог підприємствами посвідчують органи оцінки відповідності, які акредитовані в Національному агентстві України з акредитації.

У випадку підтримки галузевих стандартів галузевими асоціаціями існує два варіанти щодо оцінки відповідності. За першим з них галузева асоціація сама отримує статус органу з оцінки відповідності, пройшовши процедуру акредитації в Національному агентстві з акредитації України, і надалі здійснює оцінку відповідності технологічних процедур підприємств галузі вимогам технічних регламентів. В другому випадку галузева асоціація отримує оцінку відповідності галузевих стандартів вимогам технічних регламентів і буде своєю власною системою розробки, підтримки і перегляду стандартів, контролю за дотриманням галузевих стандартів на підприємствах галузі.

В першому випадку галузеві асоціації зміцнюють своє становище і отримують функції контролю над технологічними циклами підприємств на предмет дотримання ними норм чинного законодавства. Проте в цьому випадку з поля зору випадає пласт галузевих стандартів, дотримання яких чинне законодавство не вимагає.

Галузеве саморегулювання пов'язане з другою опцією. Це більш потужна система, яка здатна надати виробнику більше гарантій і більше підтримки.

4. Технічні комітети стандартизації

Стаття 15 Закону України "Про стандартизацію" встановлює, що технічний комітет є "формою співробітництва заінтересованих юридичних та фізичних осіб з метою організації і виконання робіт з міжнародної, регіональної, національної стандартизації у визначених сферах діяльності та за закріпленими об'єктами стандартизації". Технічні комітети стандартизації разом із підприємствами, установами та організаціями, які здійснюють стандартизацію, є суб'єктами стандартизації. Згідно закону технічні комітети позбавлені статусу юридичної особи, зазвичай вони працюють в орбіті профільних підприємств і організацій. Організаційне забезпечення діяльності технічних комітетів стандартизації здійснюють їх секретаріати, які зазвичай оформлені як структурні підрозділи підприємств і організацій, на базі яких працюють технічні комітети. Також технічні комітети стандартизації не можуть мати на меті одержання прибутку від своєї діяльності.

Технічні комітети стандартизації займаються розробкою, перевіркою, переглядом і погодженням національних стандартів та кодексів усталеної практики, надають роз'яснення щодо положень національних стандартів та кодексів усталеної практики.

Преважна більшість технічних комітетів до сих пір працює на базі колишніх науково-дослідних інститутів та провідних підприємств, частина з яких змінила державну форму власності на

приватну. Низка технічних комітетів працює при вищих навчальних закладах, у тому числі приватної форми власності. І лише 11 з 321 технічних комітетів працюють при галузевих асоціаціях, два з них безпосередньо стосуються сфери продуктів харчування: ТК 152 "Продукція кондитерська та харчоконцентратна" при Асоціації "Укркондпром" і ТК 153 "Хлібобулочні та макаронні вироби" при Всеукраїнській асоціації пекарів". Іншими асоціаціями, в орбіті яких працюють технічні комітети є: Асоціація "Лісові ресурси", Міжнародна асоціація дослідників сталевих канатів (МАЙСК) Мінпромполітики, Всеукраїнська горадська організація "Українська федерація індустрії безпеки", Всеукраїнська асоціація клінічної хімії та лабораторної медицини, Асоціація аквапарків України, Асоціація українських виробників лакофарбової продукції, Асоціація "Парфумерія та косметика України" (два технічні комітети) та Асоціація "Український логістичний альянс".

Згідно закону, до роботи в технічних комітетах стандартизації може залучатися досить широке коло осіб: уповноважені представники органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та їх громадських об'єднань, організацій роботодавців та їх об'єднань, наукових установ та навчальних закладів, науково-технічних та інженерних товариств, об'єднань споживачів, інших громадських об'єднань, професійних спілок, провідних науковців і фахівців.

Технічні комітети не є єдиною організаційною формою здійснення робіт у сфері стандартизації. Стаття 15, п.4 допускає, що у разі відсутності технічного комітету стандартизації, сфера діяльності якого поширюється на певні об'єкти стандартизації, розробляти міжнародні, регіональні, національні стандарти та кодекси усталеної практики можуть робочі групи, утворені національним органом стандартизації (Українське агентство із стандартизації, УАС). Стаття 16 Закону України "Про стандартизацію" встановлює, що підприємства, установи та організації мають право у відповідних сферах діяльності та з урахуванням своїх господарських і професійних потреб організовувати та виконувати роботи із стандартизації, зокрема розробляти, приймати, перевіряти, переглядати та скасовувати стандарти, кодекси усталеної практики, технічні умови і зміни до них, встановлювати процедури їх розроблення, прийняття, перевірки, перегляду, скасування та застосування; застосовувати прийняті ними стандарти, кодекси усталеної практики та технічні умови; брати участь у роботі спеціалізованих міжнародних та регіональних організацій стандартизації відповідно до положень про такі організації; створювати та вести фонди нормативних документів і видавати каталоги нормативних документів для забезпечення своєї діяльності та інформаційного обміну; видавати і розповсюджувати прийняті ними стандарти, кодекси усталеної практики та технічні умови, документи відповідних спеціалізованих міжнародних організацій стандартизації, членами яких вони є чи з якими співпрацюють на підставі положень про такі організації або відповідних договорів. Тобто згідно закону компетенція галузевих асоціацій у сфері стандартизації – найширша.

Стандарти, кодекси усталеної практики та технічні умови, прийняті підприємствами, установами та організаціями, застосовуються на добровільній основі. Право власності на стандарти, кодекси усталеної практики і технічні умови, прийняті підприємствами, установами та організаціями, і видані ними каталоги належать відповідним підприємствам, установам та організаціям.

5. Авторські колективи

Стандарти є об'єктами інтелектуальної власності, які створюються колективом авторів. До складу авторського колективу входять фахівці, науковці, аналітики, представники підприємств, профільних громадських організацій та інші особи, які мають відношення до розробки і підтримки галузевого стандарту. Автори Стандарту укладають між собою договір про внесок у створення об'єкту права інтелектуальної власності (галузевого стандарту: науково-технічного твору як об'єкту авторського права або комерційної таємниці) і розподілу винагороди.

Авторські колективи з опрацювання окремих стандартів працюють під егідою і в орбіті Авторського колективу із створення Концепції розвитку галузевого саморегулювання, який надає і підтримує необхідне методологічне підґрунтя розвитку галузевого саморегулювання у вимірі галузевих асоціацій і працює на майданчику Аналітичного центру Аграрного союзу України (АЦ АСУ).

Свої відносини з галузевими асоціаціями авторські колективи будуть на основі ліцензійних договорів. Галузева асоціація купує ліцензію на поширення і обслуговування стандарту у авторського колективу відповідного стандарту, у авторського колективу концепції розвитку галузевого саморегулювання – ліцензію на підтримку системи галузевого саморегулювання. Цінова політика щодо придбання ліцензій полягає у визначенні суми ліцензії, розміру і співвідношення її паушальної частини і роялті і визначається у відповідності до конкретних обставин. У тому випадку, коли об'єкти інтелектуальної власності створюються на кошти міжнародної технічної допомоги, майнові стосунки авторських колективів регулюються нормами укладених контрактів.

Авторські колективи концепції і окремих стандартів в межах своєї компетенції будують систему ліцензування викладачів (сертифіковані викладачі), які здійснюють навчально-освітню діяльність щодо застосування стандарту на практиці. Зокрема, до такої навчальної діяльності відноситься проведення тренінгу для фахівців підприємства перед купівлею стандарту (ознаймчий тренінг), тренінги при виданні нової редакції стандарту, тренінги з підвищення кваліфікації з використання стандарту у виробничій діяльності підприємств тощо.

Авторські колективи і концепції, і окремих стандартів також будують систему контролю за дотриманням стандартів на підприємстві, засновану на ліцензуванні контролерів (сертифіковані аудитори).

І навчальною діяльністю (сертифіковані викладачі), і контролем за дотриманням галузевих стандартів можуть займатися будь-які фахівці, які відповідають вимогам, висунутим авторськими колективами, і які отримали (купили) ліцензію у них.

6. Торгово-промислова палата України

Галузеві асоціації можуть діяти цілком автономно, слугуючи місцем збору інформації щодо потреб галузевої стандартизації, формування технічних завдань на розробку стандартів, майданчиком з продажу стандартів, посередником та партнером у стосунках авторського колективу з спільнотами сертифікованих викладачів та аудиторів. Однак процес становлення галузевого саморегулювання виявиться суттєво пришвидченим, якщо галузеві організації будуть згуртовані під парасолькою Торгово-промислової палати України (ТПП). Саме ТПП сьогодні має законодавчо закріплений статус саморегулювальної організації і її методичні напрацювання є обов'язковими для застосування на всій території України.

У випадку роботи під парасолькою ТПП галузевим асоціаціям варто залишити за собою функції з формування технічних завдань на опрацювання стандартів для технічних комітетів та поширення (продажу) стандартів. Функції з обслуговування стандартів – ведення реєстру результатів перевірок, сертифікацію викладачів та аудиторів – варто передати Торгово-промисловій пааті України, яка має необхідну вагу на міжнародному рівні для того, щоб дієво підтримати українського виробника.

6. Кроки на активізацію

Галузеве саморегулювання в силу своєї природи не може бути нав'язане ні підприємствам, ні галузевим асоціаціям чи то "зверху" з боку держави, запроваджене спеціальним законодавчо-нормативним актом, чи то "збоку" – шляхом вимог міжнародної спільноти. Єдині вимоги, які

існую у цій сфері як в національному, так і в міжнародному просторі – це норми та правила щодо безпеки і якості продукції, прав споживача, соціуму і захисту довкілля.

Тож "маркетинговий план" розвитку галузевого саморегулювання є справою саме галузевої спільноти.

Для залучення підприємств до цільових програм галузевих асоціацій із стандартизації варто вже на ранніх стадіях створити реєстри підприємств галузі, у тому числі на базі профільних комітетів ТПП, і наповнити їх, у тому числі, інформацією про підприємства, які не використовують стандарти.

Також варто провести широку інформаційну кампанію навколо незалежних пілотних перевірок підприємств, які добровільно зголосилися стати майданчиками для випробування процедур контролю.

Не варто також чекати, що широкий загал галузевих асоціацій терміново включиться до формування системи галузевого саморегулювання в Україні. Створюючи концепцію галузевого саморегулювання в рамках проекту в колі окремих галузевих асоціацій, ми залишаємо простір для приєднання до цього процесу інших асоціацій, які відчують потенціал для того, щоб взяти на себе відповідні функції і обов'язки.

Схема економічно-правового підґрунтя розвитку галузевого саморегулювання

